

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

PHẠM VINH QUANG

THƠ CA DÂN GIAN
CỦA NGƯỜI DAO TUYỂN Ở LÀO CAI

LUẬN VĂN THẠC SĨ VĂN HỌC

Thái Nguyên - 2008

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

PHẠM VINH QUANG

**THƠ CA DÂN GIAN
CỦA NGƯỜI DAO TUYỂN Ở LÀO CAI**

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM
Mã số: 60.22.34

LUẬN VĂN THẠC SĨ VĂN HỌC

Người hướng dẫn khoa học: TS. NGUYỄN HẰNG PHƯƠNG

Thái Nguyên - 2008

Mục lục

	Trang
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	5
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	6
5. Phương pháp nghiên cứu	7
6. Những đóng góp của luận văn	7
7. Bố cục của luận văn	7
NỘI DUNG	
CHƯƠNG 1. KHÁI QUÁT VỀ LỊCH SỬ XÃ HỘI VĂN HOÁ CỦA NGƯỜI DAO TUYỂN Ở LÀO CAI.....	8
1.1. Đặc điểm lịch sử, xã hội, văn hoá của người Dao Tuyển	8
1.2. Khái quát về thơ ca dân gian của người Dao Tuyển	19
* Tiểu kết.....	26
CHƯƠNG 2. NỘI DUNG THƠ CA DÂN GIAN NGƯỜI DAO TUYỂN Ở LÀO CAI.....	27
2.1. Vài nét khái quát về cuộc sống của người Dao Tuyển qua thơ ca dân gian	28
2.2. Thơ ca dân gian người Dao Tuyển là tiếng ca ai oán của những người mồ côi bất hạnh	30
2.3. Thơ ca dân gian người Dao Tuyển thể hiện một quan niệm đẹp về tình yêu và hôn nhân của con người.....	37
2.4. Thơ ca dân gian của người Dao Tuyển là tấm gương phản chiếu đời sống tập quán tín ngưỡng của con người	50
* Tiểu Kết.....	58
CHƯƠNG 3. ĐẶC ĐIỂM THI PHÁP THƠ CA DÂN GIAN CỦA NGƯỜI DAO TUYỂN Ở LÀO CAI.....	60

3.1. Khái niệm thi pháp, thi pháp học và thi pháp văn học dân gian.....	60
3.1.1. Thi pháp và thi pháp học.....	60
3.1.2. Thi pháp văn học dân gian	60
3.2. Một số đặc điểm thi pháp thơ ca dân gian của người Dao Tuyển.....	61
3.2.1. Thời gian nghệ thuật	61
3.2.2. Không gian nghệ thuật	70
3.2.3. Một số biện pháp tu từ nghệ thuật	77
3.2.4. Hình thức diễn xướng thơ ca dân gian	85
*Tiểu kết.....	97
KẾT LUẬN.....	99
TÀI LIỆU THAM KHẢO	102
PHỤ LỤC	108

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Lí do khoa học

Văn hoá là nền tảng, là nhân tố phản ánh trình độ phát triển của xã hội. Văn hoá truyền thống thể hiện sự sáng tạo của mỗi dân tộc. Nền văn hoá Việt Nam mang đậm bản sắc văn hoá của cư dân nông nghiệp, được tạo bởi dân tộc Việt Nam trong đó có sự đóng góp không nhỏ của các dân tộc thiểu số sống trên đất nước Việt Nam. Đảng Cộng Sản Việt Nam khẳng định: *“Coi trọng và bảo tồn, phát huy những giá trị truyền thống và xây dựng phát triển giá trị mới về văn hoá văn học nghệ thuật các dân tộc thiểu số là một nhiệm vụ vô cùng cấp bách”*[77, tr.63].

Văn học dân gian là một thành tố quan trọng của văn hoá dân gian, là di sản văn hoá quý báu của dân tộc. Mỗi làn điệu dân ca, mỗi lời ca dao... đều lấp lánh trong nó vẻ đẹp của bản sắc văn hoá truyền thống dân tộc, vẻ đẹp của tính cách, tâm hồn con người. Thơ ca dân gian là một tiểu loại đặc sắc của văn học dân gian. Tìm hiểu thơ ca dân gian của dân tộc Dao nói chung, của người Dao Tuyển ở Lào Cai nói riêng là một việc làm cần thiết, góp phần gìn giữ và phát huy những tinh hoa di sản văn hoá quý báu của dân tộc.

1.2.Lí do thực tiễn

Từ trước đến nay, có khá nhiều công trình nghiên cứu về người Dao đã được tiến hành trong phạm vi cả nước, từ việc tìm hiểu cội nguồn lịch sử, tình hình phân bố dân cư, đời sống tôn giáo, tín ngưỡng cho đến việc phân tích sự phát triển kinh tế xã hội và biến đổi văn hoá dân tộc Dao ở các địa phương. Các công trình ấy cung cấp khá đầy đủ về một số khía cạnh dân tộc học, văn hoá học. Nhưng chưa có công trình nào đi sâu vào tìm hiểu thơ ca dân gian người Dao Tuyển ở Lào Cai. Vì vậy, chúng tôi lựa chọn đề tài này nhằm tìm hiểu đời sống tinh thần của người Dao Tuyển qua thơ ca, đặc biệt là các giá trị

về nội dung và nghệ thuật của thơ ca dân gian người Dao Tuyển ở Lào Cai. Tìm hiểu thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai sẽ góp phần làm sáng tỏ thêm về cuộc sống, văn hoá, tâm hồn của con người miền núi nói chung và nhóm người Dao Tuyển nói riêng.

Hiện nay, tôi đang trực tiếp giảng dạy bộ môn Văn tại nơi có nhiều người Dao Tuyển sinh sống. Vì vậy, việc nghiên cứu, tìm hiểu thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai sẽ giúp tôi hiểu rõ hơn về văn hoá tinh thần của người Dao Tuyển. Từ đó có ý nghĩa thiết thực trong việc nâng cao chất lượng giảng dạy văn học dân gian của các tộc người thiểu số.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Mỗi dân tộc đều có những nét văn hoá đặc thù riêng. Những giá trị văn hoá đậm bản sắc đó đã tạo nên nền văn hoá thống nhất mà đa dạng Việt Nam. Nghiên cứu nền văn học dân gian của các dân tộc là nhằm gìn giữ và phát huy các giá trị văn hoá của cộng đồng các dân tộc Việt Nam. Nghiên cứu để bảo tồn và phát triển bền vững thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai có ý nghĩa thiết thực với địa phương. Trong nhiều thập kỉ qua, đã có không ít nhà khoa học quan tâm nghiên cứu về người Dao. Các công trình nghiên cứu đó đã đề cập trực tiếp hoặc gián tiếp đến một vài khía cạnh về người Dao ở Lào Cai.

Từ thế kỉ XVIII, nhà bác học Lê Quý Đôn đã viết tác phẩm *Kiến văn tiểu lục* (1778). Trong tác phẩm này, Lê Quý Đôn không chỉ đề cập đến nguồn gốc, mà còn miêu tả khái quát về cách ăn mặc, cuộc sống di cư của một nhóm người Man (Dao) ở nước ta. Cũng vào năm đó, tác phẩm *Hung Hoá xứ – Phong Thổ lục* của tiến sĩ Hoàng Bình Chính đã giới thiệu sơ lược về người Dao ở Châu Thủy Vỹ (Lào Cai). Năm 1856, nhà sử học Phạm Thận Duật đã viết tác phẩm *Hung Hoá kí lược*, giới thiệu khái quát về phong tục tập quán của các dân tộc ở Hưng Hoá, trong đó có nói tới phong tục tập quán người Mán (Dao). Tuy nhiên, các tác phẩm trên đều chưa nói đến thơ ca dân

gian của người Dao mà chỉ giới thiệu khái quát về người Dao với những vấn đề về lịch sử, dân tộc học.

Đến đầu thế kỉ XX, nhiều tài liệu viết về người Dao ở nước ta do các tác giả người Pháp viết lần lượt được công bố. Đáng chú ý là các bài viết của M.Abadie, đặc biệt là A.Bonifacy với các bài viết: *Các dân tộc miền Bắc Đông Dương*, *Một cuộc công cán ở vùng người Mán*. Những bài viết này đề cập đến nhiều khía cạnh văn hoá của các nhóm Dao ở Việt Nam như ngôn ngữ, sản xuất, phong tục tập quán...nhưng cũng chỉ mô tả khái quát và còn tản mạn. Năm 1904, A.Bonifacy tiếp tục công bố các bài đã sưu tầm được về truyền thuyết dân gian người Dao như *Truyền thuyết Bàn Hồ*, *Quá Sơn Bảng*...rồi hàng loạt các chuyên khảo về người Dao như: *Mán Quần cộc* (1904 – 1905), *Mán Quần Trắng* (1905), *Mán Đại Bản* (1908)...Trong đó có trích dẫn một số đoạn thơ ca từ sách cúng, từ đám cưới, đám tang của người Dao. Mặc dù những đoạn thơ ấy chỉ được giới thiệu hết sức sơ lược hay chỉ làm minh chứng cho những nhận định, nhưng cũng đã đánh dấu ông là học giả đầu tiên đề cập đến thơ ca dân gian dân tộc Dao ở Việt Nam.

Sau năm 1945, các nhà khoa học ở nước ta tiếp tục sưu tầm và nghiên cứu về người Dao. Đáng chú ý là tác phẩm *Dân ca Dao* do nhà nghiên cứu Triệu Hữu Lý sưu tầm và biên dịch. Đây là tập dân ca đầu tiên của người Dao gồm nhiều loại hình được xuất bản: hát đối đáp nam nữ, tình thư gửi (tín ca), những lời răn lưu truyền, những lời bài hát đám cưới.

Người Dao ở Việt Nam của các tác giả Bé Viết Đăng - Nguyễn Khắc Tụng - Nông Trung - Nam Tiến, do nhà xuất bản khoa học xã hội xuất bản năm 1971, là tác phẩm đề cập khá toàn diện về đời sống của người Dao trên lãnh thổ Việt Nam như dân số, địa vực, tên gọi các nhóm Dao, các hình thái kinh tế, sinh hoạt vật chất, sinh hoạt xã hội, sinh hoạt văn hoá tinh thần và những đổi mới trong cuộc sống sinh hoạt của người Dao từ sau Cách mạng tháng Tám 1945 đến 1971. Tuy nhiên, các tác giả mới đề cập tới những nét

cơ bản về đời sống văn hoá của người Dao, trong đó có thơ ca dân gian, chưa có điều kiện đi sâu nghiên cứu, tìm hiểu những nét đặc thù về văn hoá, đặc biệt là thơ ca dân gian của người Dao ở từng địa phương.

Cuốn *Lễ hội cổ truyền Lào Cai* của Trần Hữu Sơn, do Nxb Văn hoá dân tộc xuất bản năm 1999, đã giới thiệu những sinh hoạt lễ hội truyền thống tiêu biểu của các dân tộc thiểu số ở Lào Cai. Trong đó đề cập đến *Lễ tết nháy* của dân tộc Dao Đỏ Sa Pa, *Lễ lập tịch* của người Dao Họ. Trong sách, tác giả có đề cập đến dân ca Dao nhưng chỉ dừng ở mức độ khái quát.

Cuốn *Tập tục chu kì đời người của các tộc người ngôn ngữ H'Mông - Dao ở Việt Nam* của Nguyễn Đức Lợi, do Nxb Văn hoá dân tộc xuất bản năm 2002, đã đề cập đến tập tục, chu kì đời người của các dân tộc trong ngữ hệ H'Mông - Dao ở Việt Nam. Trong đó đã đi sâu vào tìm hiểu một số tập tục trong cuộc đời của người Dao như tập tục đánh dấu sự trưởng thành, lễ cấp sắc, tục cưới xin, tục ma chay... nhưng chưa chú ý tới thơ ca dân gian của người Dao.

Về người Dao Tuyển, hiện nay đã có một số công trình nghiên cứu quan tâm, chú ý là các công trình nghiên cứu của tác giả Trần Hữu Sơn.

Trần Hữu Sơn (2001), *Lễ cưới người Dao Tuyển*, Nxb Văn hoá dân tộc, Hà Nội, đã đề cập tương đối chi tiết đến hôn nhân và nghi lễ cưới hỏi của người Dao Tuyển. Cuốn sách đã giới thiệu hàng trăm bài dân ca đám cưới của người Dao Tuyển ở Lào Cai, Hà Giang (chủ yếu là ở Lào Cai).

Trần Hữu Sơn (2005), *Thơ ca dân gian người Dao Tuyển*, Nxb Văn hoá dân tộc, Hà Nội. Cuốn sách là một nguồn tư liệu quý nghiên cứu về kinh tế, văn hoá, xã hội của người Dao. Công trình đã giới thiệu hàng trăm bài dân ca lao động, dân ca nghi lễ phong tục, dân ca sinh hoạt của người Dao Tuyển (chủ yếu là ở Lào Cai). Tuy nhiên, *Thơ ca dân gian người Dao Tuyển* mới chỉ dừng lại ở việc giới thiệu về các loại hình thơ ca dân gian, trình bày sơ đôi nét về nghệ thuật.

Vì vậy, việc tìm hiểu thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai, đặc biệt là việc đi sâu vào tìm hiểu những giá trị nội dung và thi pháp thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai vẫn còn là một khoảng trống. Trên cơ sở kế thừa thành quả của các công trình đi trước, chúng tôi lựa chọn đề tài *Thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai* nhằm góp phần tiếp tục khai thác vốn văn hoá nghệ thuật cũng như những nét đẹp trong tâm hồn của người Dao Tuyển. Đây là một lĩnh vực nghiên cứu mang tính cấp thiết, tiếp tục bảo tồn và phát huy những giá trị văn hoá truyền thống của người Dao Tuyển ở Lào Cai nói riêng, văn hoá của các dân tộc thiểu số ở Việt Nam nói chung.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu.

Trên cơ sở kế thừa những tài liệu khoa học đã công bố về người Dao Tuyển ở Việt Nam nói chung, về người Dao Tuyển ở Lào Cai nói riêng, bằng những nguồn tư liệu địa phương qua nghiên cứu, sưu tầm tại chỗ, tác giả muốn đi sâu nghiên cứu về thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai. Qua đó, nhận diện thực trạng đời sống văn hoá tinh thần phong phú của cộng đồng người Dao Tuyển, đặc biệt là những giá trị của thơ ca dân gian.

Nghiên cứu thơ ca dân gian người Dao Tuyển ở Lào Cai là một việc làm cần thiết, là góp phần bổ sung những hiểu biết về một tiểu loại văn học trong sự đa dạng phong phú của nền văn học dân gian dân tộc Dao. Từ đó, khẳng định những giá trị cần được gìn giữ và bảo tồn.

Từ kết quả nghiên cứu trên, chúng tôi muốn giới thiệu những giá trị của thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai nhằm giáo dục truyền thống tốt đẹp của văn hoá tộc người và giá trị của nó trong cuộc đấu tranh xây dựng, bảo vệ quê hương đất nước trong giai đoạn hiện nay.

3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu.

Nghiên cứu những vấn đề lí thuyết làm cơ sở để triển khai đề tài.

Tìm hiểu một số đặc điểm về đời sống văn hoá xã hội, phong tục tập quán, tín ngưỡng tôn giáo của người Dao có liên quan đến đề tài.

Khảo sát, thống kê, phân tích tư liệu về dân ca Dao Tuyển để đi đến những nhận định về giá trị của thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai.

Chỉ ra những nét đặc thù của thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai trên cơ sở so sánh đối chiếu với thơ ca dân gian của các dân tộc khác.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu chính *Thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai*.

Xem xét thêm một số yếu tố khác có liên quan đến nội dung đề tài.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

4.2.1. Phạm vi tư liệu nghiên cứu

Chúng tôi tiến hành khảo sát thơ ca dân gian của người Dao Tuyển ở Lào Cai trong một số công trình đã được công bố:

1. Trần Hữu Sơn (2001), *Lễ cưới người Dao Tuyển*, Nxb Văn hoá dân tộc, Hà Nội.

2. Trần Hữu Sơn (2005), *Thơ ca dân gian người Dao Tuyển*, Nxb Văn hoá dân tộc, Hà Nội.

Ngoài ra, chúng tôi còn tiến hành khảo sát, phân tích một số lời thơ dân gian của người Dao Tuyển và những tư liệu liên quan đến đề tài mà chúng tôi thu thập được trong quá trình điền dã.

4.2.2. Phạm vi vấn đề nghiên cứu

Trong giới hạn của một đề tài luận văn thạc sĩ, chúng tôi chỉ nghiên cứu nội dung cơ bản và một số yếu tố về thi pháp tiêu biểu trong phần lời của dân ca của người Dao Tuyển ở Lào Cai (những yếu tố khác dùng để phân tích tham khảo khi cần thiết).